

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ
УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНІ
ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ
ЕКОНОМІКИ В
УКРАЇНІ

2016 РІК

ЗМІСТ

1.	ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ У 2016 РОЦІ	3
2.	ПОЛІПШЕННЯ БІЗНЕС-КЛІМАТУ	14
3.	БОРОТЬБА З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	20

У 2016 році рівень
тіньової економіки
склав 34% від
обсягу офіційного
ВВП

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ У 2016 РОЦІ

За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку у 2016 році рівень тіньової економіки склав 34% від офіційного ВВП, що на 6 в.п. менше порівняно з показником 2015 року.

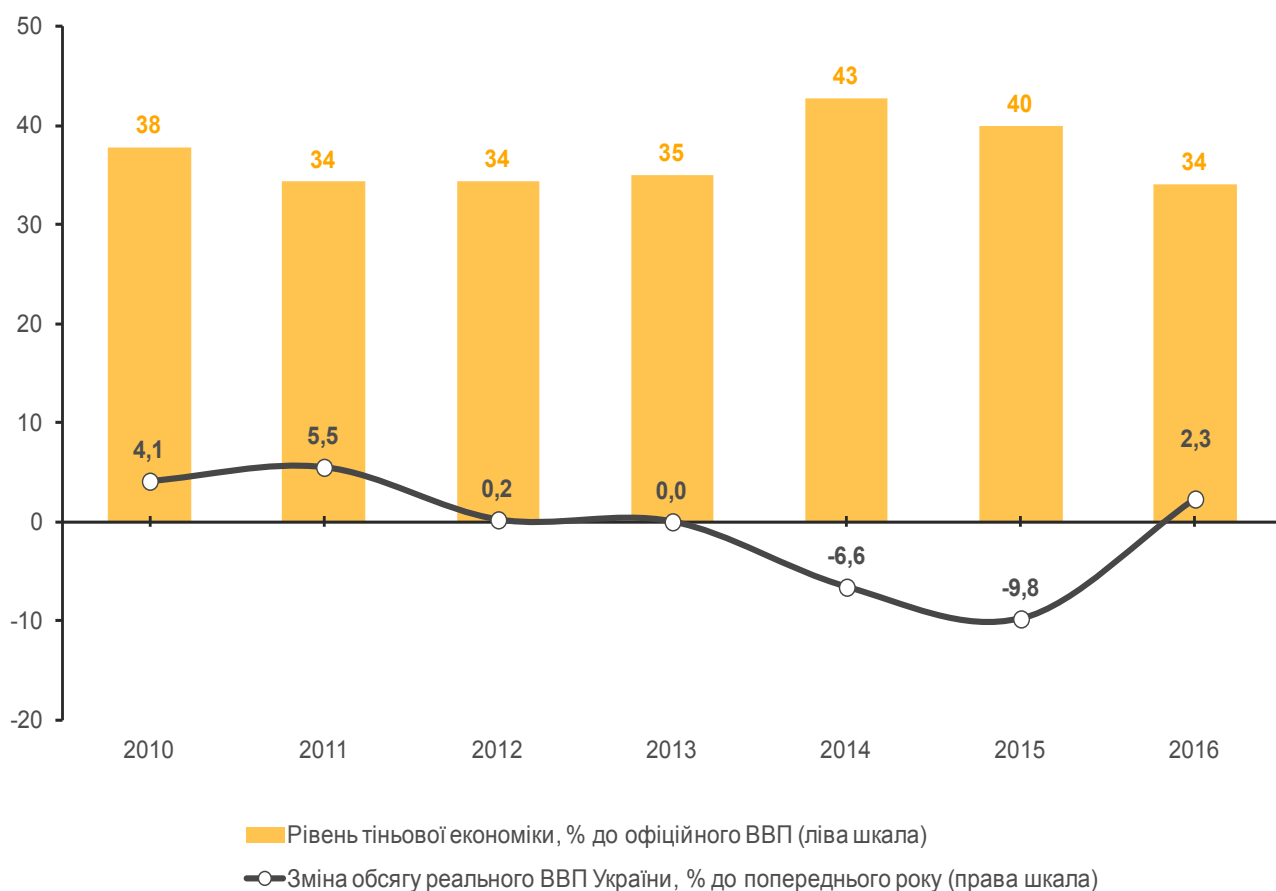

Рис. 1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до попереднього року)

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку

Довідково: розрахунок рівня тіньової економіки здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123.

Детінізація стала результатом:

- закріплення макроекономічної стабільності та відновлення економічного зростання (за підсумком 2016 року реальний ВВП зріс на 2,3%, індекс споживчих цін у розрахунку грудень до грудня склав 112,4% (43,3% у 2015 році), що стало наслідком збільшення пропозиції на внутрішньому ринку при помірній волатильності обмінного курсу);

Довідково: у 2016 році упродовж березня-липня та жовтня-листопада спостерігалась ревальвація гривні на 6% та 2,2% відповідно. Як наслідок, темпи девальвації у 2016 році (11,9%) були значно меншими, ніж, зокрема, у 2015 році (у 1,5 раза порівняно з 2014 роком).

- поліпшення бізнес-клімату в умовах проведення політики дерегуляції підприємницької діяльності, що, у свою чергу, сприяло зростанню довіри інвесторів та нарощенню притоку прямих інвестицій;

Довідково: чистий приріст прямих інвестицій за 2016 рік склав 3,3 млрд. дол. США проти 3,0 млрд. дол. США за 2015 рік.

Відповідно до рейтингу Doing Business-2017 Україна посіла 80 місце серед 190 країн; у рейтингу Doing Business-2016, уточненому відповідно до методології, застосованій в останньому Звіті, Україні належало 81 місце серед 189 країн.

- поступової легалізації відносин на ринку праці внаслідок зниження ЄСВ та, як наслідок, послаблення навантаження на фонд оплати праці.

Водночас динаміка детінізації стримується досі невирішеними проблемами, що негативно позначається на показниках розвитку економіки країни в цілому. Це, зокрема:

- збереження значних викликів стабільності фінансової системи країни в умовах триваючого збанкрутіння банків та виведення їх з ринку;
- утримання напруги у міжнародних відносинах з РФ;
- наявність територій, непідконтрольних владі, утворених у ході військової агресії на території країни;
- низька довіра до інститутів влади.

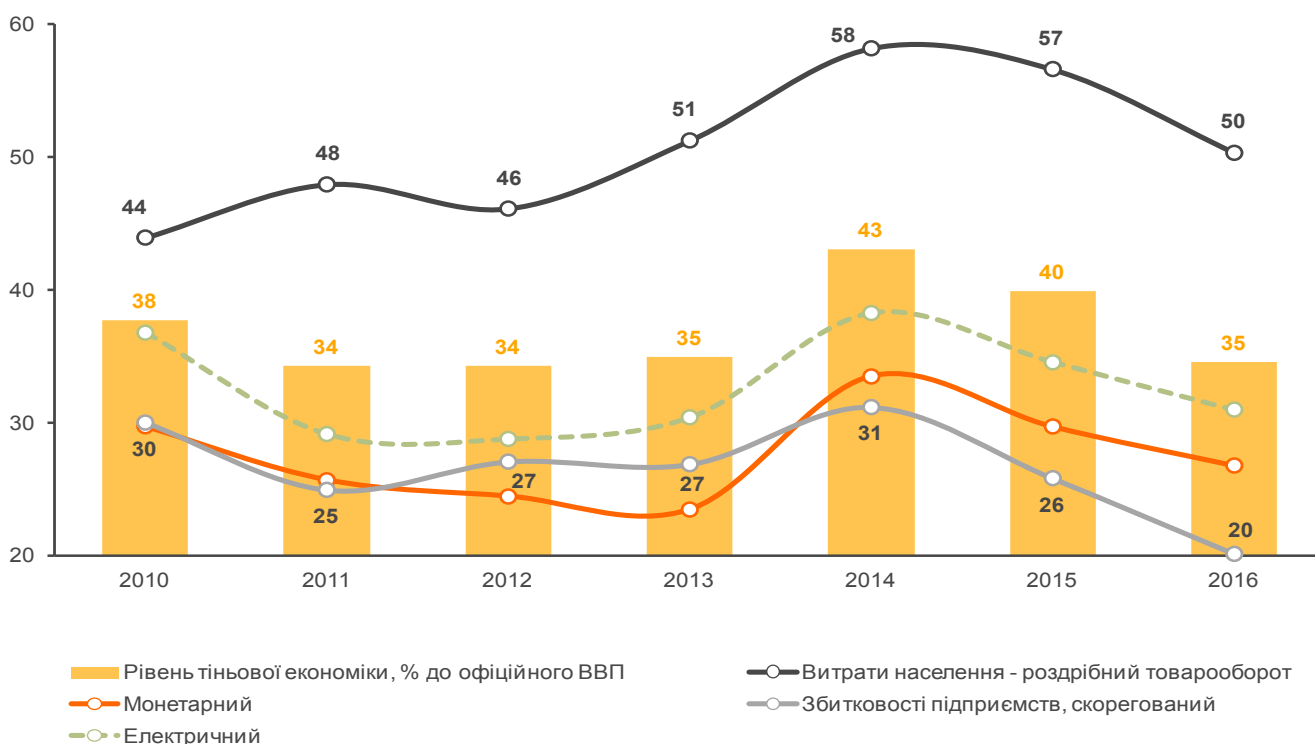
Довідково: відповідно до Звіту про Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК) 2016/2017 ефективність державних та суспільних установ (поряд з рівнем розвитку фінансового сектору та макроекономічним середовищем) залишається одним з найбільших конкурентних "провалів" економіки України (129 місце серед 138 країн). Низька позиція у рейтингу за даним субіндексом засвідчує, що адміністративні та правові умови, в яких діють суб'єкти господарювання, залишаються несприятливими через незмінно високий рівень корупції, відсутність ефективною судовою системою та належного захисту прав власності. Зазначені чинники негативно впливають не лише на бізнес-клімат в країні, а й на довіру суспільства до держави у цілому.

Отже, результативність процесу детінізації економіки є похідною від спроможності держави створити сприятливі умови для нарощення суб'єктами господарювання ділової активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та бізнес-клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною.

Усі чотири методи, з використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки, показали зменшення рівня порівняно з 2015 роком. Зокрема:

- за методом “витрати населення – роздрібний товарооборот” зменшення рівня тіньової економіки склало 7 в.п. (до 50% від обсягу офіційного ВВП);
- метод збитковості підприємств показав зменшення рівня тіньової економіки на 6 в.п. до 20% від обсягу офіційного ВВП (оцінку здійснено без урахування результатів діяльності банків), що відбулося значною мірою завдяки скороченню обсягу отриманих збитків підприємствами усіх ВЕД поряд з суттєвим покращенням фінансового становища підприємств ВЕД “Професійна, наукова та технічна діяльність”¹;
- електричний метод зафіксував зменшення рівня тіньової економіки на 4 в.п. до 31% від обсягу офіційного ВВП;
- рівень тіньової економіки за монетарним методом зменшився на 3 в.п. (до 27% відповідно).

Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами

Рис. 2. Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Довідково: кожен метод розрахунку рівня тіньової економіки охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою в ній нелегального сектору). Тому лише інтегральний показник рівня тіньової економіки є комплексним індикатором, що повною мірою характеризує таке явище, як тіньова економіка.

¹ До цього КВЕД належить група суб'єктів господарювання, основним напрямом діяльності яких є діяльність головних управлінь (хед-офісів).

*Рівень тіньової економіки за
методом “витрати населення
– роздрібний товарооборот”
у 2016 році склав 50%*

Хоча метод **“витрати населення – роздрібний товарооборот”**, як зазвичай, зафіксував високий рівень тіньової економіки (**50%** від обсягу офіційного ВВП), проте порівняно з показником 2015 року його зменшення склало 7 в.п. Скорочення обсягів витрат населення на товари, що реалізуються у “тіні”, отримане в умовах перевищення темпів зростання обсягів продажу населенню споживчих товарів у легальному секторі (на 12,8% порівняно з обсягом 2015 року) над темпами зростання скорегованих грошових витрат населення на придбання споживчих товарів (+8,2% відповідно). Слід зауважити, що тенденція до зменшення рівня тіньової економіки за цим методом формувалась у 2015 році (на тлі звуження споживчого попиту в умовах скорочення реальної заробітної плати та високої заборгованості з виплати заробітної плати) та продовжилась у 2016 році (в умовах зменшення навантаження на фонд оплати праці при застосуванні зменшеної ставки ЄСВ у розмірі 22% та, як наслідок, зростання реальної заробітної плати та відчутного розширення платоспроможного попиту).

Довідково: на тлі сповільнення інфляційної динаміки, підвищення мінімальної заробітної плати з 01.05.2016 на 5,2% (до 1450 грн.) та зменшення ставки ЄСВ², починаючи з травня 2016 року, вперше за останні 2 роки спостерігалось зростання реальної (з урахуванням інфляції) заробітної плати, яке за підсумком 2016 року склало 9,0% до 2015 року.

Зменшення рівня тіньової економіки відносно показника 2015 року зафіксував також удосконалений Мінекономрозвитку метод **“витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги”** (57% від обсягу офіційного ВВП).

*Довідково:
метод **“витрати населення – роздрібний товарооборот”** удосконалено шляхом:
дооцінки обсягів “тіньових” комерційних послуг, що надаються населенню суб'єктами господарювання;
включення у розрахунок обсягу продажу домогосподарствами сільськогосподарської продукції на неформальних ринках.*

² Зменшення ставки ЄСВ до 22% відповідно до Закону України “Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році” (від 24.12.2015 № 909-VIII).

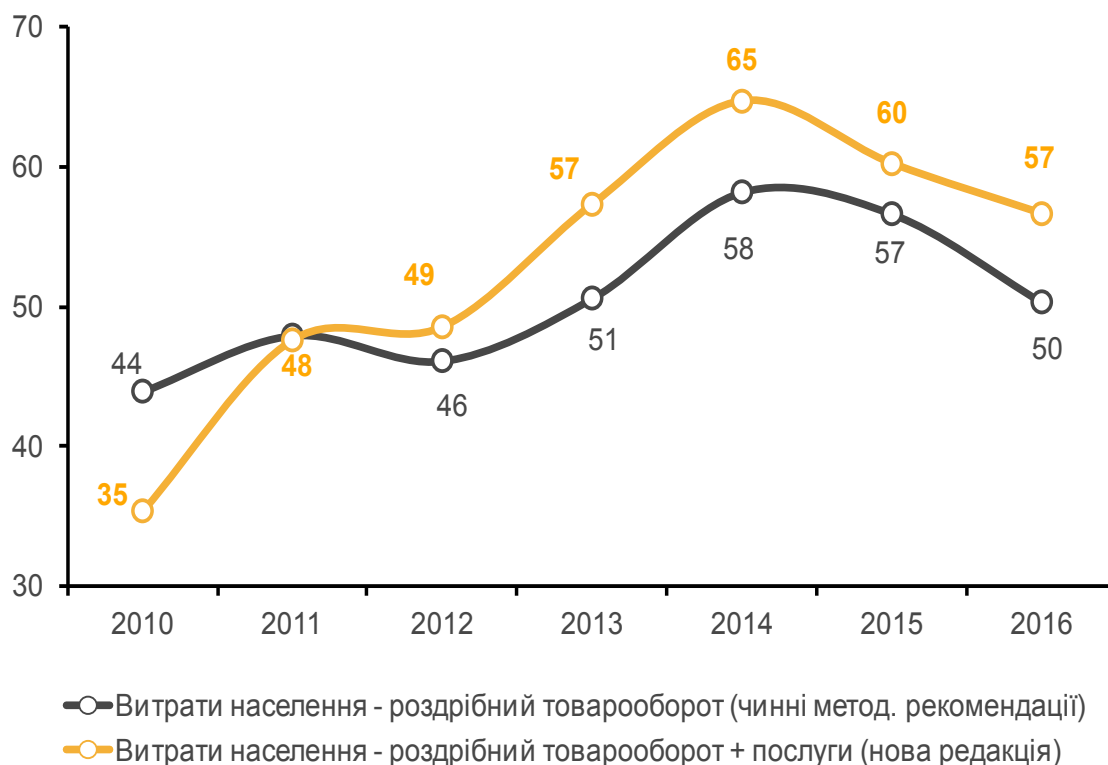

Рис. 3. Рівень тіньової економіки за чинною та удосконаленою редакцією методу “витрати населення – роздрібний товарооборот”, % від обсягу офіційного ВВП
 Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Рівень тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, у 2016 році склав 20% від рівня офіційного ВВП

Показник рівня тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, у 2016 році склав 20%³ від офіційного ВВП, що на 6 в.п. менше, ніж у 2015 році.

Довідково: відповідно до методології розрахунку за методом збитковості підприємств тенденція до зменшення рівня тіньової економіки формується в умовах збільшення обсягу прибутків або скорочення обсягу збитків суб'єктів господарювання.

Позитивна динаміка рівня тіньової економіки за цим методом формувалась в умовах дії упродовж 2016 року таких чинників:

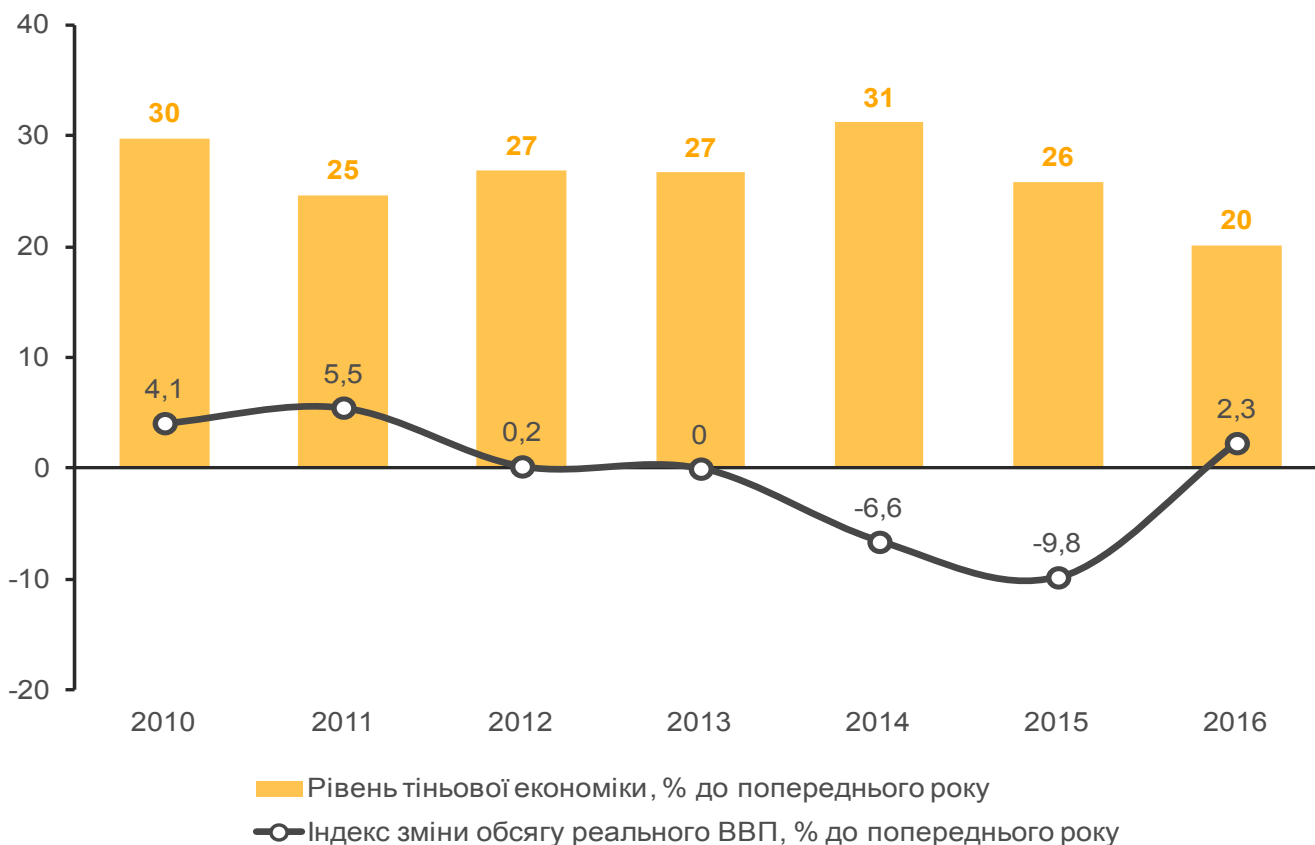
- зміцнення макроекономічної стабільності на тлі налагодження міжгалузевих зв'язків в економіці та формування нових;

³ Оцінку рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств у 2016 році здійснено на основі попередніх даних про фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств без урахування результатів діяльності банків та без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь.

- відновлення довіри суб'єктів господарювання до вітчизняної економіки на тлі позитивно сприйнятих ними нових економічних реформ;
- зменшення негативного впливу девальвації офіційного курсу гривні до долара США на результати діяльності суб'єктів господарювання, що сприяло активізації їх виробничої діяльності та, як наслідок, скороченню обсягу збитків, отриманих підприємствами усіх ВЕД. Це, у свою чергу, обумовило поступове покращення фінансового результату діяльності підприємств;

Довідково: за підсумком 2016 року отримано позитивний фінансовий результат діяльності підприємств в обсязі 75,7 млрд. грн.³

- суттєве покращення фінансового становища підприємств ВЕД “Професійна, наукова та технічна діяльність” на тлі збільшення тарифів на газ.

Рис. 4. Динаміка рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств, у % до рівня офіційного ВВП

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку

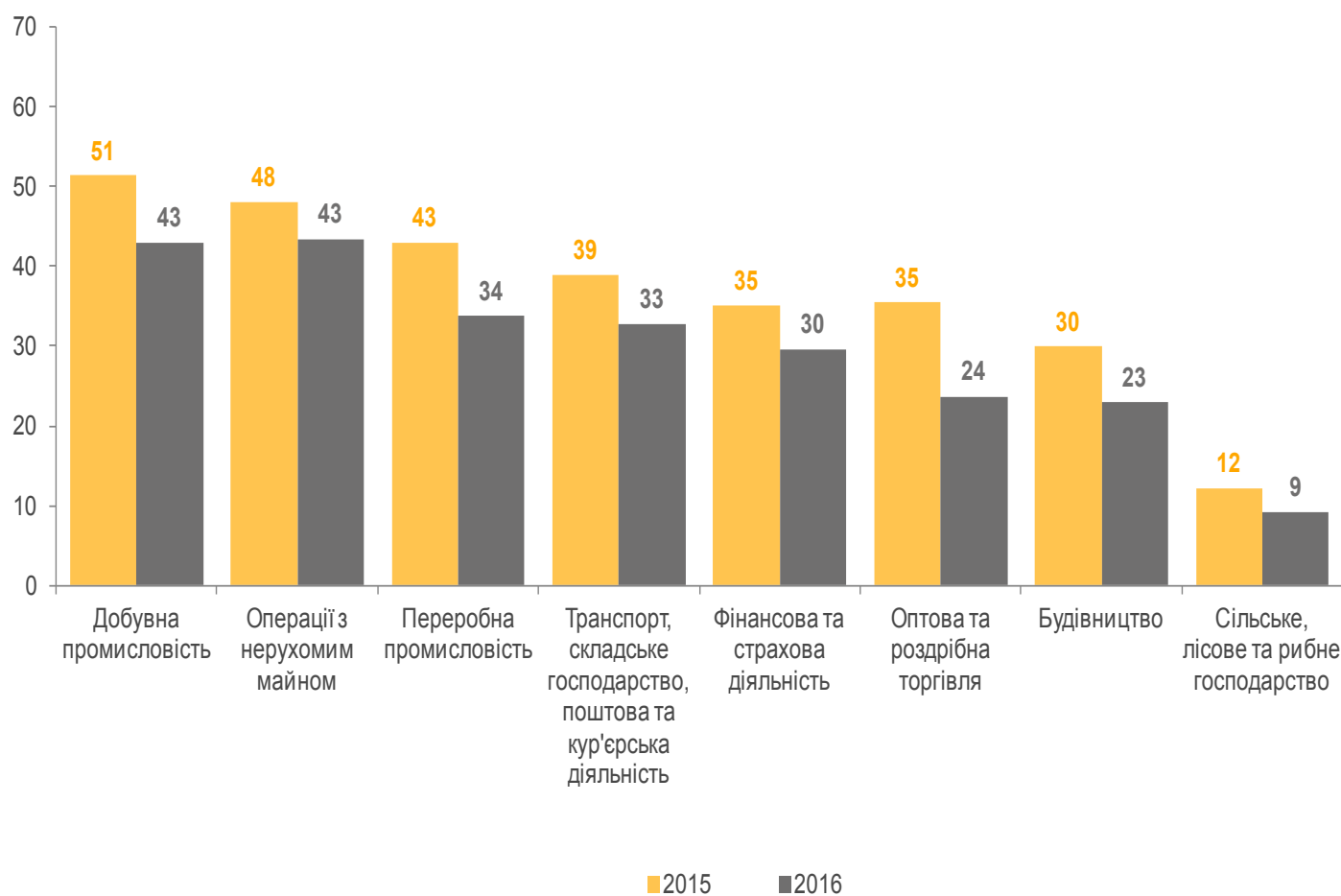
Рівень тіньової економіки у видах економічної діяльності за методом збитковості підприємств

Тенденцію до зменшення рівня тіньового сектору за підсумком 2016 року зафіксовано в усіх основних агрегованих ВЕД³. Зокрема, **зменшення рівня тіньової економіки** в оптовій та роздрібній торгівлі у 2016 році відносно показника 2015 року склало 11 в.п., у переробній промисловості – 9 в.п., у добувній промисловості – 8 в.п., у будівництві – 7 в.п., у транспорті – 6 в.п., у ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” та у ВЕД “Операції з нерухомим майном”

– 5 в.п. у кожному, у ВЕД “Сільське, лісове та рибне господарство” – 3 відсоткових пункти. При цьому порядок розміщення ВЕД за величиною частки тіньового сектору порівняно з 2015 роком майже не змінився.

Доволі великим залишається рівень тіньового сектору у добувній промисловості і розробленні кар’єрів (44% від рівня офіційного ВДВ даної галузі), що обумовлено, передусім, розташуванням переважної частини підприємств даного ВЕД на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, поряд із збереженням високого рівня монополізації на ринку продукції зазначеного ВЕД.

Традиційно низьким рівень тіньової економіки залишається у ВЕД “Сільське, лісове та рибне господарство” – 9% від рівня офіційного ВДВ даної галузі.

Рис. 5. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від офіційного обсягу ВДВ відповідного ВЕД

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Лідерами у детінізації відносин серед ВЕД за підсумками 2016 року стали оптова та роздрібна торгівля, переробна та добувна промисловості.

У сфері **оптової та роздрібною торгівлі** за підсумками 2016 року частка тіньового сектору **зменшилася на 11 в.п.** до 24%, що стало наслідком скорочення обсягу отриманих підприємствами збитків у 2,5 разів (до 37,4 млрд. грн. у 2016 році) при зростанні обсягу прибутків підприємств у 1,2 разів (до 43,2 млрд. грн. відповідно)³.

Довідково: відновлення споживчого попиту домогосподарств на тлі зростання реальної заробітної плати та уповільнення цінової динаміки на внутрішньому ринку обумовили зростання обороту роздрібною торгівлі на 4% (проти “-” 19,8% у 2015 році). Наслідком активізації виробничої діяльності в реальному секторі економіки (зокрема, у переробній промисловості, сільському господарстві та будівництві) стало зростання оптового товарообороту підприємств на 4,9% (проти “-” 12,2% відповідно).

Зменшення рівня тіньової економіки у **переробній промисловості** за підсумками 2016 року склало 9 в.п. (до 34% від офіційного обсягу ВДВ), що обумовлено скороченням обсягу збитків підприємств галузі у 1,9 разів (до 100,1 млрд. грн. у 2016 році) при зростанні обсягу ВДВ галузі у 1,2 рази (до 286,6 млрд. грн.).

Довідково: за даними Держстату, у 2016 році суттєво скоротилися збитки підприємств усіх галузей переробної промисловості, що зумовило покращення фінансового стану підприємств. При цьому сальдований фінансовий результат діяльності підприємств все ще залишається негативним. Найбільший негативний фінансовий результат отримано підприємствами галузей:

виробництва хімічних речовин і хімічної продукції – 21,6 млрд. грн. (“-” 34,3 млрд. грн. у 2015 році⁴);

металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів” – 10,5 млрд. грн. (“-” 44,7 млрд. грн.)⁴.

Рівень тіньової економіки у **добувній промисловості і розробленні кар’єрів зменшився** порівняно з 2015 роком **на 8 в.п. до 43%** від ВДВ галузі. Зазначене зменшення обумовлено скороченням обсягу збитків, отриманих підприємствами галузі у 1,8 разів порівняно з 2015 роком до 48,6 млрд. грн. у 2016 року при збільшенні обсягу прибутків майже утричі (до 20,9 млрд. грн. у 2016 році).

Довідково: Держстат надає звітність без урахування частини зони проведення антитерористичної операції. Враховуючи, що значна кількість добувних підприємств знаходиться на непідконтрольній владі території, розрахунок тіньової економіки за цією галуззю може розглядатись виключно як умовний орієнтир зміни тенденції.

⁴ За підсумком 2015 року наведено фінансові результати до оподаткування великого, середнього, малого та мікропідприємництва (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО).

Рівень тіньової економіки за електричним методом у 2016 році склав 31%

Рівень тіньової економіки, розрахований за електричним методом, зменшився порівняно з 2015 роком на 4 в.п. і склав 2016 році 31% від рівня офіційного ВВП. Розрахунково це стало результатом збільшення обсягу реального ВВП у 2016 році більшими темпами (на 2,3%), ніж обсягу внутрішнього споживання електроенергії, за вирахуванням споживання на комунально-побутові потреби (на 0,9% відповідно), що відбулося в умовах запровадження суб'єктами господарювання та населенням заходів із забезпечення енергозбереження. При цьому слід зазначити, що політика з ефективного використання енергоресурсів найбільшого поширення набула на тлі підвищення тарифів на електроенергію та газ. Відповідно, можна зробити припущення, що за умов дотримання попередніх умов використання енергоресурсів зменшення рівня тіньової економіки за цим методом було б меншим.

Довідково: методологія розрахунку рівня тіньової економіки за електричним методом полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії (за вирахуванням споживання на комунально-побутові потреби), скоригованого на коефіцієнт рівня НТП, досягнутого у реальному секторі економіки при споживанні всіх видів ПЕР, з приростом ВВП: якщо має місце перевищення приросту (менше падіння) внутрішнього споживання електроенергії над приростом (падінням) ВВП – вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво у тіньовому секторі.

Рис. 6. Рівень тіньової економіки за електричним методом, у % до офіційного ВВП

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням **монетарного методу**, скоротився порівняно з показником 2015 року **на 3 в.п. до 27% від ВВП**. Водночас **удосконалений Мінекономрозвитку монетарний метод** (методологічні положення розрахунку за яким наразі апробуються) зафіксував відсутність змін у рівні тіньової економіки, що, на нашу думку, є більш адекватною оцінкою процесів детінізації саме за цим методом в умовах утримання питомої ваги обсягу готівкових коштів у грошовій масі незмінною (28,5% станом на 01.01.2017 проти 28,4% станом на 01.01.2016) при збільшенні номінального обсягу готівкових коштів відносно обсягу 2015 року, що відбулося на тлі розширення споживчого попиту населення у 2016 році.

Рис. 7. Рівень тіньової економіки за чинною та удосконаленою редакцією монетарного методу, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Довідково: Довідково:

монетарний метод удосконалено шляхом внесення таких змін:

за базовий рік прийнято умовний рік, в якому всі операції здійснюються на безготівковій основі. Як наслідок, обсяг готівкових коштів дорівнює “нулю” ($M0b = 0$), й, відповідно, рівень тіньової економіки також є нульовим. За таких умов будь-яке збільшення обсягу готівки створює потенційні можливості для розвитку тіньової економіки;

з методичних положень розрахунку рівня тіньової економіки за монетарним методом виключено модифікований метод (який згідно з чинною редакцією Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки є складовою частиною монетарного методу).

Системні фактори тінізації національної економіки

Одна з головних загроз, які несе в собі тіньова економіка, полягає у спотворенні законів та інструментів ринку, а, отже, основ побудови збалансованої економічної системи. Тому зусилля

Уряду країни концентруються на запровадженні заходів, спрямованих на мінімізацію впливу системних чинників тінізації економіки, які залишаються актуальними, а саме:

- **високий рівень корупції;**

Довідково: за даними рейтингу “Індекс сприйняття корупції 2016” за рівнем корупції Україна посідає 131 місце із 176 країн.

- **низька ефективність функціонування органів судової системи;**

Довідково: рівень незалежності судової влади та рівень ефективності правової системи в арбітражному врегулюванні оцінюються міжнародними експертами надзвичайно низько (відповідно на 129 і 121 місцях у рейтингу ГІК 2016/2017).

- **недостатній захист прав на рухому та нерухому власність, включаючи права на фінансові активи;**

Довідково: за даними рейтингу ГІК 2016/2017 Україна знаходиться на 131 місці за рівнем захисту прав власності та на 125 місці за рівнем захисту прав інтелектуальної власності.

- **непередбачуваність змін у податковому законодавстві,** що не дозволяє суб'єктам господарювання вибудувати стратегію розвитку, сумісну з державною податковою політикою, та, водночас, спричиняє збільшення кількості помилок економічних суб'єктів при нарахуванні та сплаті податків і зборів.

ПОЛІПШЕННЯ БІЗНЕС-КЛІМАТУ

З метою усунення адміністративно-регуляторних бар'єрів, які стримують діяльність суб'єктів господарювання, упродовж 2016 року органами державної влади вживалися заходи за наступними напрямками:

- **СПРОЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ДЕРЕГУЛЯЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:**

поширено правову основу забезпечення захисту прав власності, економічних інтересів громадян та інвесторів, а також зменшення ризиків незаконного заволодіння майном (Закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності");

затверджено оновлений план заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, спрямованих на створення сприятливого бізнес-клімату в країні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 615-р);

нормативно закріплено можливість одержання фізичними та юридичними особами інформації з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у режимі вільного доступу до його даних (наказ Мін'юсту від 09.02.2016 № 359/5 "Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи", зареєстрований в Мін'юсті від 09.02.2016 за № 200/28330; наказ Мін'юсту від 23.03.2016 № 784/5 "Про затвердження Порядку функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи", зареєстрований в Мін'юсті від 23.03.2016 за № 427/28557);

впорядковано нормативно-правове поле з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності з метою захисту від зайвого втручання посадових осіб контролюючих органів у діяльність суб'єктів господарювання при проведенні заходів державного нагляду (контролю) (Закони України від 03.11.2016 № 1726-VIII "Про внесення змін до Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" щодо лібералізації системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" та від 03.11.2016 № 1727-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства у сфері державного нагляду (контролю)");

впроваджено європейські підходи до комунікації та співпраці держави і бізнесу, передбачено обов'язковість проведення консультацій з представниками бізнесу під час розробки проектів регуляторних актів та здійснення аналізу регуляторного впливу, запроваджено обов'язковість проведення розробниками проектів регуляторних актів економічного аналізу вигод та витрат, а також М-Тесту

(15.03.2016 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1151 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308”);

створено умови для спрощення та скорочення часу на проведення митних процедур завдяки застосуванню принципу “єдиного вікна” при здійсненні всіх видів контролю з використанням електронних засобів передачі інформації (постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2016 № 364 “Деякі питання реалізації принципу “єдиного вікна” під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю”, набрала чинності з 01.08.2016);

підвищено вимоги до якості обслуговування населення в центрах надання адміністративних послуг шляхом внесення змін до примірного положення про центр надання адміністративних послуг та його регламенту (постанови Кабінету Міністрів України від 31.08.2016 № 565 і від 22.09.2016 № 652);

актуалізовано План дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу “Ведення бізнесу” (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 № 926);

- **ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ СЕКТОРОМ ЕКОНОМІКИ:**

розпочато процес запровадження європейської системи управління фіскальними ризиками державних підприємств з урахуванням пропозицій та рекомендацій європейських та міжнародних партнерів України (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 90 “Про внесення змін до Положення про Міністерство фінансів України” у структурі Мінфіну створено управління фіскальних ризиків, на яке покладаються завдання з методологічного забезпечення управління фіскальними ризиками, пов’язаними із діяльністю підприємств державного сектору економіки, проведення моніторингу їх фінансово-господарської діяльності та визначення впливу фіскальних ризиків, пов’язаних з їх діяльністю, на показники держбюджету; проведення бенчмаркінгу показників фінансово-господарської діяльності підприємств, з якими пов’язані найбільші фіскальні ризики);

створено нормативно-правові основи для оптимізації структури державного сектора економіки та запроваджено ринкові методи управління суб’єктами господарювання державного сектора економіки (Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об’єктами державної та комунальної власності” від 02.06.2016 № 1405-VIII);

- **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ, ПУБЛІЧНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ ПРОЦЕСУ ПРИВАТИЗАЦІЇ ОБ’ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ:**

розпочато інформаційну компанію щодо вітчизняних компаній, які пропонуються до продажу, з метою залучення до приватизації широкого кола інвесторів на засадах прозорості, публічності та відкритості (інформація про потенційні об’єкти приватизації регулярно оприлюднюється на веб-сайті ФДМУ; розроблено і запроваджено спеціальну лендінгову веб-сторінку privatization.gov.ua, на якій представлено всі об’єкти, що пропонуються до приватизації; інформаційні оголошення двічі на тиждень розміщуються на офіційному веб-сайті ФДМУ та в офіційних друкованих виданнях державних органів приватизації);

Довідково: для здійснення продажу об'єктів державної власності ФДМУ оголошено:

- конкурси з відкритістю пропонування ціни за принципом аукціону з продажу пакетів акцій ПАТ “Одеський припортовий завод”, ПАТ “Гайворонський тепловозоремонтний завод”, ПАТ “Тернопільський радіозавод “Оріон”;
- аукціон з продажу державного пакета акцій ПрАТ “Авіакомпанія “Горлиця”.

розширено перелік об'єктів, що пропонуються до приватизації (постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2016 № 588);

запущено аукціони через електронні біржі;

у рамках процесу запровадження міжнародних стандартів з корпоративного управління державним сектором економіки затверджено:

- **Порядок формування та ведення реєстру контрактів**, укладених з керівниками суб'єктів господарювання державного сектору економіки (постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 991);
- **Порядок встановлення чітких цілей діяльності для державних унітарних підприємств та господарських товариств**, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків (часток) належать державі (постанова Кабінету Міністрів України від 09.11.2016 № 1052).

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ:

визначено вимоги до функціонування електронної системи закупівель, процедуру проведення авторизації електронних майданчиків, умови підключення та випадки відключення електронних майданчиків від електронної системи закупівель, вимоги до електронних майданчиків та відповідальність операторів авторизованих електронних майданчиків (постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 166 “Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків”);

відбулося приєднання України до Угоди СОТ про державні закупівлі (Закон України від 16.03.2016 № 1029-VIII);

у рамках реформування системи публічних закупівель Мінекономрозвитку затверджено:

- **Порядок визначення предмета закупівлі** (наказ Мінекономрозвитку від 17.03.2016 № 454, зареєстровано в Мін'юсті від 25.03.2016 за № 448/28578);
- **Порядок розміщення інформації про публічні закупівлі** (наказ Мінекономрозвитку від 18.03.2016 № 477, зареєстровано в Мін'юсті від 25.03.2016 за № 447/28577);
- **форми документів у сфері публічних закупівель** (наказ Мінекономрозвитку від 22.03.2016 № 490, зареєстровано в Мін'юсті від 25.03.2016 за № 4498/28579);
- **Примірне положення про тендерний комітет або уповноважену особу (осіб)** (наказ Мінекономрозвитку від 30.03.2016 № 557);

визначено особливості здійснення процедур закупівлі товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони в особливий період, у період проведення АТО, у період введення надзвичайного стану (Закон України від 12.05.2016 № 1356-VIII “Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони”);

започатковано роботу з підвищення обізнаності користувачів щодо роботи в системі електронних закупівель шляхом: створення та введення в експлуатацію конструктора примірних специфікацій (за адресою в мережі Інтернет <http://infobox.prozorro.org/>); проведення циклу тренінгів із закупівель у форматі “Тренінг для Тренерів” (*Training of Trainers, ToT*) для замовників та учасників публічних закупівель;

- **ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ:**

вдосконалено Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим, впроваджено нові підходи до Порядку проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства (постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 №815);

- **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ:**

започатковано процес впровадження у національне законодавство Рекомендації FATF та положення Директиви ЄС 2015/849 Європейського Парламенту і Ради щодо запобігання відмиванню грошей та боротьби з тероризмом, реалізуються заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків використання фінансової системи для вчинення дій з фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення (постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 11.02.2016 № 103 “Про схвалення Плану заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”);

- **БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ТА ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ:**

удосконалено систему накладення арешту на активи, здобуті злочинним шляхом, та проведення їх спеціальної конфіскації (Закон України від 18.02.2016 № 1019-VIII “Про внесення зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації”);

удосконалено відповідно до міжнародної практики порядок повернення активів та управління активами, що отримані у результаті корупційних та інших злочинів, (Закон України від 18.02.2016 № 1021-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення засад діяльності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів”);

закладено основи функціонування системи електронного декларування внаслідок прийняття Національним агентством з питань запобігання корупції низки рішень:

- **“Про початок роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування”** (рішення від 10.06.2016 № 2);
- **“Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування”** (рішення від 10.06.2016 № 3);
- **“Про затвердження Технічних вимог до форми декларації осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та форми повідомлення про суттєві зміни в майновому стані суб’єкта декларування”** (рішення від 10.06.2016 № 4);

започатковано роботу електронної системи подання та оприлюднення декларацій високопосадовців, а також прямий вільний доступ до них громадськості (Закон України від 15.03.2016 № 1022-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей подання службовими особами декларацій про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру у 2016 році”);

започатковано процес створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи “Прозорий бюджет” з метою підвищення ступеня підзвітності Уряду громадянам з питань складення, розгляду, затвердження, виконання державного та місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням. Зазначене забезпечуватиметься шляхом публікації документів та інформації, пов’язаних із складенням бюджету, його затвердженням, виконанням та показниками ефективності управління (розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 92 “Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи “Прозорий бюджет”);

утворено:

- **Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів** (постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 104);
- **Державне бюро розслідувань** (постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.2016 № 127);
- **Національне агентство з питань запобігання корупції** (постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 № 118). Агентством спільно з представниками громадськості та експертного середовища наразі ведеться робота з підготовки нормативно-правової бази, зокрема, в частині: захисту осіб, що повідомляють про порушення вимог антикорупційного законодавства, отримання та обробки повідомлень про корупцію, та взаємодії зі структурними підрозділами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням вимог та обмежень, передбачених антикорупційним законодавством;
- **розпочато процес формування Комісії з питань Вищого корпусу державної служби** (постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 № 243 “Про затвердження Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби”);

- **СПРИЯННЯ ЗРОСТАННЮ ЕКСПОРТУ І ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ:**

ратифіковано Протокол про застосування Договору про зону вільної торгівлі від 18.10.2011 між його Сторонами та Республікою Узбекистан (*Закон України від 27.01.2016 № 942-VIII*);

підписано Меморандум про взаєморозуміння, який визначає умови співпраці між Конференційною радою Канади та Міністерством економічного розвитку і торгівлі України стосовно впровадження Канадсько-українського проекту з підтримки торгівлі та інвестицій (CUTIS); обговорено питання підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Канадою;

затверджено Порядок забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках СОТ (*постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2016 № 346*);

визначено засади державної підтримки задля забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження на зовнішні ринки, забезпечення захисту українських експортерів від ризиків неплатежів та фінансових втрат, підвищення конкурентоспроможності українських виробників на світових ринках (*Закон України від 20.12.2016 № 1792-VIII “Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту”*).

БОРОТЬБА З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

З метою посилення боротьби з тіньовою економічною діяльністю, корупційними проявами у 2016 році органами виконавчої влади здійснювалися наступні заходи.

Протягом 2016 року **органами Держаудитслужби⁵** проведено майже 2,7 тис. контрольних заходів на понад 2,4 тис. підприємствах, в установах та організаціях. Загалом за результатами ревізій та перевірок виявлено втрат фінансових і матеріальних ресурсів на понад 2,6 млрд. гривень. Зокрема внаслідок неправомірних дій окремих керівників, реалізації товарів, робіт та послуг за заниженими цінами, безоплатного надання в оренду природних і матеріальних ресурсів тощо бюджетами усіх рівнів, бюджетними установами та організаціями, підприємствами втрачена можливість отримати належні їм доходи на суму майже 1,3 млрд. грн., у тому числі бюджетами усіх рівнів – на суму більше 440,2 млн. гривень.

На понад 1,9 тис. підприємств, в установах і організаціях встановлено більше 1,3 млрд. грн. незаконних і не за цільовим призначенням проведених витрат та недостач матеріальних і фінансових ресурсів, у тому числі майже 780,4 млн. грн. – по операціях з бюджетними коштами.

Найбільш масштабними та розповсюдженими фінансовими порушеннями, які призвели до втрат ресурсів, є:

- реалізація суб'єктами господарювання товарів, робіт чи послуг (крім користування, оренди) безоплатно або за заниженими цінами – майже 351,8 млн. грн.;
- незаконні витрати внаслідок оплати завищеної вартості виконаних робіт та/або наданих послуг, а також завищення кількості чи вартості придбаних товарів – 264,6 млн. грн.;
- ненарахування і неперерахування (неповне перерахування) надходжень до загального та спеціального (крім спецфонду бюджетних установ) фондів бюджету – близько 206,6 млн. грн.;
- ненарахування та неперерахування державними та комунальними підприємствами частини прибутку до бюджету – понад 156,9 млн. грн.;
- незаконні виплати фізичним особам (компенсацій, допомог, пільг та субсидій, пенсій, стипендій), у тому числі тим, які не мали права на їх отримання, або у завищених розмірах – понад 148,9 млн. грн.;
- нецільові витрати – майже 140,1 млн. грн.;

⁵ Джерело: офіційний сайт Державної аудиторської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/128466>

- списання коштів на видатки/витрати без отримання товарів, робіт чи послуг або в обсягах, вищих від їх фактичної вартості – понад 138,6 млн. грн.;

- проведення незаконних (зайвих) виплат по заробітній платі – понад 111,7 млн. грн.;

- нестачі коштів та матеріальних цінностей – 80,1 млн. грн.;

- ненарахування та/або невжиття заходів щодо стягнення сум штрафних санкцій, передбачених умовами договору – 71,3 млн. грн.;

- незаконне відчуження майна – 68,3 млн. грн.;

- безпідставне покриття витрат фізичних або юридичних осіб, в тому числі при відсутності в обліку дебіторської заборгованості – понад 58,6 млн. грн.;

- втрата доходів через списання дебіторської заборгованості – майже 55,4 млн. грн.;

- зайве виділення (отримання) бюджетних коштів юридичним особам, одержувачам внаслідок завищення відповідних розрахунків або які не мали права на їх отримання – 51,4 млн. грн.;

- ліквідація (знищення, розбирання) майна, проведена всупереч законодавству – понад 51,3 млн. грн.;

- покриття за рахунок загального фонду кошторису витрат спеціального фонду (без відновлення касових видатків загального фонду) – близько 46,0 млн. грн.;

- сплата внесків до державних цільових фондів по незаконних сумах по оплаті праці або за завищеною ставкою збору – майже 42,7 млн. грн.;

- недоотримання доходів від реалізації бюджетними установами безоплатно товарів, послуг від господарської діяльності – понад 29,0 млн. грн.;

- понаднормове списання по обліку матеріальних цінностей, що відсутні в наявності – 23,4 млн. грн.;

- недоотримання суб'єктами господарювання належних надходжень за майно, надане у користування, оренду – 22,7 млн. грн.;

- здійснення витрат на благодійну, спонсорську та іншу безповоротну допомогу понад визначені обсяги або з перевищенням граничного розміру – 22,6 млн. грн.;

- здійснення за рахунок бюджету одного рівня видатків, які відповідно до бюджетного законодавства мають здійснюватись з бюджету іншого рівня – 22,4 млн. грн. тощо.

Органами Держаудитслужби вжито заходів, завдяки яким протягом 2016 року забезпечено відшкодування втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад 611,5 млн. гривень. До бюджетів, бюджетних установ і організацій та підприємств надійшло майже 141,3 млн. грн., а також забезпечено відшкодування і поновлення незаконних, нецільових витрат та нестач ресурсів на загальну суму понад 470,2 млн. гривень.

За результатами аналізу державних закупівель (без виходу на об'єкт контролю шляхом запиту документів) органами Держаудитслужби протягом звітного періоду попереджено порушень у сфері державних закупівель на загальну суму 4,7 млрд. гривень, з них відмінено конкурсні торги на загальну суму 3,8 млрд. грн. та розірвано укладених договорів на суму 889,9 млн. гривень.

За результатами проведених контрольних заходів загалом органами Держаудитслужби подано 1,7 тис. висновків та пропозицій щодо застосування фінансових санкцій до порушників фінансово-бюджетної дисципліни, з яких застосовано понад 1,4 тис., а саме: у 139 випадках призупинено бюджетні асигнування, у 1194 – зупинено операції з бюджетними коштами та 114 об'єктам контролю – розпорядникам бюджетних коштів зменшено бюджетні призначення/асигнування на загальну суму майже 30,3 млн. гривень.

З метою вжиття відповідних заходів до порушників фінансової дисципліни органами Держаудитслужби до правоохоронних органів у 2016 році передано 1,4 тис. ревізійних матеріалів. За матеріалами проведених контрольних заходів правоохоронними органами розпочато 669 досудових розслідувань. Реалізуючи право на звернення до суду в інтересах держави органами Держаудитслужби у 2016 році пред'явлено 143 позови до суду щодо відшкодування втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад 62,2 млн. гривень. Ініційовано також 376 цивільних позовів перед органами прокуратури, об'єктом контролю або його органом управління, іншим державним органом.

До Держфінмоніторингу направлено 90 повідомлень про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, на суму майже 4,3 млрд. гривень.

За порушення фінансово-бюджетної дисципліни до адміністративної відповідальності притягнуто понад 5,4 тис. посадових осіб. Загальна сума накладених адміністративних стягнень склала понад 1,8 млн. гривень. До дисциплінарної відповідальності притягнуто 1081 посадову особу, з яких 134 – звільнено із займаних посад, до матеріальної – 771 особу.

Протягом 2016 року **Державною фіскальною службою України**⁶ та її територіальними органами проведено роботу з виявлення суб'єктів мінімізації податкових зобов'язань, які формували фіктивний податковий кредит та надавали його платникам податків реального сектору економіки. Упродовж 2016 року підрозділами податкового та митного аудиту ДФС проведено майже 18,5 тис. перевірок суб'єктів господарювання (у тому числі понад 3,6 тис. планових та майже 14,9 тис. позапланових перевірок), за результатами яких сума донарахованих грошових зобов'язань, що підлягає погашенню, становить понад 6,1 млрд. гривень. Органами досудового розслідування ДФС розпочато 6,8 тис. кримінальних проваджень, у яких закінчено досудове розслідування, направлено до суду з обвинувачувальним актом 753 кримінальні провадження стосовно 815 осіб. Забезпечено відшкодування збитків за закінченими кримінальними провадженнями на суму майже 419,5 млн. гривень.

Для з'ясування причин і обставин вчинення посадовими особами можливих корупційних та інших правопорушень у сфері службової діяльності Головним управлінням власної безпеки та відповідними підрозділами територіальних органів ДФС, на які покладено завдання запобігання корупції, протягом 2016 року ініційовано і проведено близько 3,1 тис. службових розслідувань (перевірок),

⁶ Джерело: офіційний сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota/>
<http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/dosudove-slidstvo/>
<http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/insha-informatsiya-pro>

за результатами яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 737 службових осіб, звільнено із займаних посад – 216. З початку року за фактами вчинення посадовими особами ДФС злочинів у сфері службової діяльності правоохоронними органами розпочато 506 кримінальних проваджень.

Протягом 2016 року митницями ДФС порушено понад 23,2 тис. справ про порушення митних правил на суму понад 2,0 млрд. грн., з них по майже 8,0 тис. справ фактично вилучено предмети правопорушень на суму понад 627,95 млн. гривень. Зокрема, вилучено промислових товарів на суму понад 353,55 млн. грн., продовольчих товарів – на суму понад 62,06 млн. грн., валюти – на суму понад 161,57 млн. грн., транспортних засобів – на суму понад 50,77 млн. гривень.

Митницями ДФС розглянуто понад 12,8 тис. справ про порушення митних правил та застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму понад 555,83 млн. гривень. З цієї суми стягнуто та перераховано до державного бюджету України понад 31,26 млн. гривень.

На розгляд до суду митницями ДФС передано більше 8,8 справ про порушення митних правил на суму понад 1903,87 млн. гривень. За результатами розгляду справ судом прийнято рішення про конфіскацію безпосередніх предметів правопорушень на суму понад 356,87 млн. грн., накладено штрафів на суму понад 302,17 млн. гривень.

Крім того, митницями ДФС до правоохоронних органів направлено більше 1,5 тис. повідомлень про виявлення ознак кримінальних правопорушень.